

- א. נפקא מינה בילפותות אלו – לענין התראה, שהאוכל חמץ בפסח או בערב פסח, צריך להתרותו משום ה'לאו' שממנו יוצא האיסור המסוים, כגון האוכל ב"ד לאחר חצות, לרבי יהודה אינו חייב אם מתרים בו משום 'לא יאכל' או 'כל מחמצת...' אלא רק משום 'לא תאכל עליו...'.
וכן לענין צירוף – אכל חצי כזית קודם כניסת ליל ט"ו וחצי זית בט"ו – אינו לוקה מפני שהם לאוין מוחלקין (עפ"י מנחת חינוך יט, א). ויש מי שכתב שחמץ בתוך זמנו וקודם זמנו, איסורו בלאו אחד (הגרי"פ פרלא בדעת רס"ג).
הרמב"ם (חמץ ומצה א, ז; סהמ"צ ל"ת קצז) פסק שאיסור חמץ בפסח מקורו ב'לא יאכל חמץ' ונמנה במנין הלאוין.
ב. להלן (לה) דרשו דרשות נוספות מהכתוב הזה (וע"ש בחדושי הלכות למהרש"א).

ב. לא יאכל חמץ, היום אתם יצאים.... רבי יוסי הגלילי דרש מכאן לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד (לא יאכל חמץ – היום). ורבי יהודה למד מן הכתוב הזה איסור אכילה והנאה לחמץ בפסח (עתי' ותורשב"א. וי"מ שלא יאכל' בא לאחר זמנו, שמשמעו איסור עולם. עפ"י מהר"ם חלאה). ואפשר שמסמיכות היום דרש לפסח מצרים, כריה"ג. או אפשר שחולק על דבריו שהרי רבי יהודה אינו דורש 'סמוכים'.

ג. כל מחמצת לא תאכלו. רבי יהודה דרש מיתור הכתוב לאסור חמץ שעבר עליו הפסח ב'לא תעשה'. ומכך שהוציאו הכתוב בלשון 'מחמצת' יש לשמוע אפילו חמץ שנתחמץ מחמת דבר אחר (שלא ממינו, כגון על ידי שמרי יין מיובשים. תוס'). ורבי שמעון (שמתיר מהתורה לאחר זמנו), לא דרש אלא לאסור חמץ שנתחמץ מחמת ד"א.

דפים כח – כט

גב. חמץ שעבר עליו הפסח, של ישראל ושל נכרי – מהו באכילה ובהנאה?

לדברי רבי יהודה, חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה ובהנאה באיסור 'לא תעשה', ואין בו כרת. אחד חמץ של ישראל ואחד חמץ של נכרי, או של הקדש. [בתחילה אמר רב אחא בר יעקב שאינו חייב אלא בחמץ של ישראל, ואפילו בתוך הפסח, כשם שאין עוברים בבל יראה בחמץ של נכרי. (וכן יש דעה בירושלמי (ב, ב), להתייר חמץ של גוי בהנאה בפסח. וכן העלו סברא זו בתלמודנו – בחולין ד: כמו שכתבו התוס' והרמב"ן. וע' בשו"ת הריב"ש ת) ולבסוף חזר והודה לרבא שגם חמץ של נכרי אסור בהנאה].
לדברי רבי שמעון, חמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור מהתורה אבל חכמים אסרו באכילה ובהנאה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, משום קנס. וכן פירש רבא את סתם משנתנו. וכן סוברים שמואל ורבי יוחנן [דלא כרב שסבר כרבי יהודה], וכן פסק רבא להלכה.

א. יש מהראשונים שכתב שאפילו לרבי שמעון חמץ של נכרי אסור באכילה לאחר הפסח אלא שמוותר בהנאה (עפ"י בעל העיטור, הובא בטור תמח. ויש מי שצדד עפ"י דעת אמוראים בירושלמי, שאפילו לר"ש אסור באכילה מהתורה אך לא ב'לאו' – עפ"י שבט הלוי ח"א קמד. והביא מקור לאיסור זה מדרשת הספרא. ויש מקום לפרש משום 'לא תאכל כל תועבה' – כל שתיעבתי לך. אך לפי"ז דוקא בשל ישראל, הואיל שעבר עליו בפסח נאסר. וע"ע בית הלוי ח"א ל, ז).

ב. גם אם לא עבר על החמץ בבל יראה מדאוריתא אלא מדרבנן, כגון חמץ שביטלו בלב או ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי – קנסו ואסרו את החמץ בהנאה, הן לזה שעבר עליו הן לאחרים (עפ"י ר"ן וש"פ). וכן כתבו הפוסקים (תמח) לענין חמץ שעבר עליו יו"ט שני של גלויות – שאסור לאחר הפסח.

- ואולם סוג חמץ כזה שאין בו איסור בל יראה אלא צריך לבערו מדרבנן, יש אומרים שאינו נאסר לאחר הפסח (ער"ן רפ"ג). ויש חולקים (ע' טור או"ח תמב).
- ג. חמץ שעבר עליו הפסח, גם באופן שהיה שוגג או אנוס – אסרוהו לאחר הפסח (רמב"ם חמץ ומצה א, ד; רמב"ן; או"ח תמח, ג [ואינו כשאר קנסות אלא השאירו חכמים דין שריפה שחל על החמץ, להיותו קיים אף לאח"כ]. ע' מקו"ח). ומי שביטל חמצו ובודק כדין, ולאחר הפסח מצא חמץ בביתו – נחלקו הדעות (ועתוס' ומהרש"ל ומהרש"א לעיל יא; ר"ן וכסף משנה א, ד. וצ"ע אם דוקא כשבדק כדין ומצא במקום שאין מכניסים בו חמץ וכד' או אף בשכח לבדוק מקום מסוים וכד'). ויש להקל בשאר הנאות במקום הפסד מרובה (עפ"י משנ"ב תמוה ס"ק כה).
- חמץ של חרש שוטה וקטן שעבר עליו הפסח – אסור לאחר הפסח (כן דייק בקובץ שעורים ממשנתנו. ויש מצדדים בדבר).
- חמץ שגזלוהו, כיון שעבר עליו הגזול בבל יראה – אסור לאחר הפסח, הגם שאפשר שאין כאן טעם לקנוס. כן כתב הגרעק"א (בתשובה כג) דלא כהנוב"י (או"ח כ). ולזה הסכים החזו"א (קיה, ד. וע' בהרחבה בחדושי ר' שמואל, עמ' קמב ואילך).
- ונכרי שגזל חמץ מישראל קודם הפסח ועבר עליו הפסח, כתבו אחרונים שהוא מותר לאחר הפסח [שבהגיע זמן האיסור, קנאו הנכרי והרי זה חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח] (עפ"י מהרי"ט בהל' בכורות; עמודי אור יז).
- ד. חמץ שהיה ברשות אדם ב"ד אחר חצות, ומת ואין לו יורשים, או שזכה בו נכרי; בפרי מגדים (תמח, א) צדד לאסור אחר הפסח הגם שלא עברו עליו ב'בל יראה', מפני שעברו עליו משום 'תשביתו' (וע' גם בשו"ת חת"ס קיד ובחזו"א קיה, ד). ויש חולקים (ע' מקור חיים שם. וכן דעת הפני-יהושע (בשו"ת יב-יד) והנודע-ביהודה ונשמט אדם שלא קנסו לאחר הפסח משום ביטול עשה ד'תשביתו' לבד אלא משום עבירת הלאו. וכן הורה בשו"ת עמודי אור (סו"י יז) על פי הסכמת האחרונים. ויש תולים זאת בשאלה אם הלכה כרבי יהודה או כר"ש בחמץ קודם הפסח. וע' חדושי ר' שמואל סימן יא, ב).
- ה. חמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות ועבר עליו הפסח; נחלקו בירושלמי (ב, ב) האם נאסר אם לאו. ונחלקו הפוסקים להלכה; יש אוסרים הואיל ועבר עליו בבל יראה (עפ"י פרי חדש, מגן אברהם והגר"ז ר"ס תמ. ועתוס' ורא"ש לא: ומהרש"א שם וחזו"א קיה, ה; רמב"ם חמץ ומצה ד, ג ובאו"ש). ויש מתירים (עפ"י ריטב"א; חק יעקב תמ סק"ד. וע' גם בשער המלך הל' חמץ ד, ג בדעת רש"י. וע' בשאג"א פח שבאחריות פשיעה בלבד יש להקל). ויש מהראשונים שכתב לאסור באכילה ולהתיר בהנאה (עפ"י ראב"ן. ע' א"ר וישוע"י בטעם הדבר. וראה בספר אמרות טהורות לר"ד וולפסון שליט"א).
- ואפילו לדעת האוסרים כתבו הפוסקים (באו"ח שם) להתיר להחזירו לנכרי [באופן שאין לחוש שימכרנו הלה לישראל אחר], שאינו נהנה ממש אלא מציל עצמו מן ההפסד. וע"ע: מקור חיים תמא; שבט הלוי ח"ו נב.
- ו. חמץ לאחר הפסח שנאסר בהנאה, אסור להאכילו לבהמת הפקר כדין חמץ בפסח (עפ"י חק יעקב תמח סקב"ב).

דף כט

- גג. א. האוכל חמץ של הקדש במועד – האם חייב משום מעילה?
 ב. חמץ שנתערב במינו ושלא במינו – מה דינו בפסח ולאחר הפסח?

א. חיוב מעילה לאוכל חמץ של הקדש במועד, נוגע במספר שאלות: א) האם חיוב כרת פוטר חיוב ממון הבא עמו כאחת. ב) האם חמץ אסור בהנאה בפסח ולאחר הפסח. ג) האם פודים את הקדשים להאכילם לכלבים. ד) דבר הגורם לממון – האם נידון כממון; –

לרבי נחוניא בן הקנה, כשם שחיוב מיתה בידי אדם פוטר מחיובי ממון (קם ליה בדרבה מיניה), כך חיוב כרת פוטר מממון, וכיון שנתחייב כרת משום אכילת חמץ – נפטר מתשלומין, וממילא פטור גם מחומש ומקרבת מעילה.

לדעת רש"י ורז"ה, אין הדברים אמורים אלא במזיד שחייב כרת. ולפי התוס', אפילו בשוגג נפטר מתשלומין.

לדעת החולקים על רבי נחוניא; לרבי יוסי הגלילי האומר חמץ בפסח מותר בהנאה – הרי יש לו דמים שהרי ההקדש יכול למכרו בפסח להסקה, על כן האוכלו חייב משום מעילה. כן אמר רב אשי. ולדעת רב יוסף, תלוי הדבר בשאלה האם פודים את הקדשים להאכילם לכלבים [והוא הדין למוכרם לנכרי] אם לאו. לדעת שאר התנאים שהחמץ בפסח אסור בהנאה; אזי לפי רבי יהודה שהחמץ אסור לאחר הפסח מהתורה, אין לו דמים ואין בו דין מעילה. ואילו לרבי שמעון שהוא מותר לאחר הפסח (אלא שבהדיוט אסרו חכמים משום קנס, משא"כ בהקדש), תלוי הדבר בשאלת 'דבר הגורם לממון' אם נחשב כממון כבר עתה אם לאו. למעשה נחלקו בנידון זה בביתא; לתנא קמא האוכל חמץ של הקדש במועד – מעל, ויש אומרים: לא מעל.

א. כתבו התוס': מה שאמרו בסוגיא אין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים – היינו מדרבנן, מאחר ואינו קדוש אלא קדושת דמים. ולכן לדעת רב אשי (דלא כרב יוסף. עתוס' ב"ק נג: ומהרש"א כאן; שעה"מ איסורי מזבח א, יא) אפשר לפדותו לצורך הסקה כאמור. אבל במקום שאין פודים מדאורייתא דהיינו בקדושת הגוף, כגון שהקדיש בהמה לקרבן ונפל בה מום – אין פודים כלל, הן לאכילת כלבים הן להסקה וכדו'.

[ומדברי הרמב"ם משמע [דלא כהתוס'] שהמקדיש בהמה בעלת מום – פודים אותה להאכילה לכלבים, לפי שלא חלה עליה מעיקרא אלא קדושת דמים. וצריך לומר ששונה חמץ ושאר דברים שאין פודים מדרבנן, משא"כ מקדיש בע"מ שאינו מצוי, לא אסרו חכמים (עפ"י שער המלך ריש איסורי מזבח)].

ויש סוברים שגם בקדושת דמים אין פודים את הקדשים מדאורייתא (ע' שבט הלוי ח"ו ז – עפ"י ריטב"א שבועות יא:).

ב. לפי תירוץ אחד בתוס', גם בהנחה שאין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים, אם יש שווי פרוטה בחמץ לכשיהא אפר – אפשר שיש בו מעילה כעת. ולפי תירוץ אחד אין בו מעילה. ג. לפירוש הראב"ד (בהשגותיו על המאור), גם אם ננקוט שחמץ בפסח אסור בהנאה, יכול ההקדש למוכרו לנכרי [אם פודין את הקדשים להאכילם לכלבים] הלכך יש לו דמים והאוכלו מעל. ויש מפרשים לדעתו שלרבי יוסי הגלילי שמתיר חמץ בהנאה – יש בו מעילה בכל אופן, אף אם אי אפשר לפדות את הקדשים כעת ודהגל"מ לאו כממון דמי (עפ"י אהיעור ח"ב מו, ז).

ד. יש מפרשים ענין 'גורם לממון' באופן שהחמץ נמצא ברשות המקדיש והוא קיבל עליו אחריות (עפ"י בעל המאור), או בחמץ של הקדש גזול (ר"ח), שבכך שהוא אוכלו גורם הוא לחיוב, שאלמלא אכל היה אפשר יכול להשיבו בעינו לאחר הפסח.

ולפירוש ר"ח, אם אכל חמץ שביד הקדש ממש, אף אם דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, מעל לדעת רבי שמעון שחמץ מותר לאחר הפסח, כי ממון גמור הוא.

ב. תערובת חמץ; בתוך הפסח – אם נתערב במינו (כגון פת חמץ בפת מצה), לדעת רבי יהודה לעולם אסור שמין במינו אינו בטל. וכן פסקו רב ושמאל. ואילו רבי יוחנן וריש לקיש פסקו כדעת חכמים שמין במינו בטל בנותן טעם (כלומר אחד מששים, שהוא שיעור שיש בו ליתן טעם).

נתערב בשאינו מינו; רב אסר במשהו, גזרה שאינו מינו אטו מינו (וגזרו משום חומר אסור חמץ, וגם מפני שאין בדלים הימנו. רש"י). וכן פסק רבא (כגרסת רש"י). ואילו שמאל ורבי יוחנן אוסרים רק בנותן טעם, כשאר איסורים.

א. לפרש"י, רבא פסק להלכה שמין במינו לא בטל. וכן פסק רש"י (כאן ובחולין קט; קטז) בכל איסורי תורה.

ואילו שאר ראשונים פרשו שרבא החמיר בחמץ בלבד [מדרבנן] שאינו בטל, אם משום חומרתו אם משום שהוא דבר שיש לו מתירין לאחר זמן (עפ"י תוס'; רמב"ם מאכ"א טו; רמב"ן ונלדבריו ריו"ה סובר שדשיל"מ בטל כדבר שאין לו מתירין. וע' גם בשעה"מ חמץ א,ה בשם רבנו יונה), אבל כל שאר איסורים – בנותן טעם (וכן חזר הר"ף והורה בסוף ימיו. וכן דעת הרמב"ם, הרמב"ן, רבנו תם, הרשב"א הרישב"א הר"ן והרא"ש ושאר הפוסקים – ע' או"ז ע"ז רסו רסו; יו"ד צח).

עוד צדדו התוס' שאין גורסים בדברי רבא 'משהו' ואינו אסור אלא בנותן טעם. וכן פסק בשאלתות דרב אחאי (וע' גם בתוס' הרי"ד). ואולם רבנו תם לא עשה מעשה להתיר בחמץ. וכן העלה הר"ה, שהלכה בכל האיסורים בנותן טעם אלא שאין אנו מורים כן בחמץ לפי שנהגו בו אסור (וער"ן).

ב. לפי מה שאנו נוקטים להלכה שחמץ אסור במשהו מדרבנן, יש סוברים שהוא בכל מיני תערובת, הן לענין איסור אכילה הן לענין איסור הנאה (עפ"י רי"ף).

ויש אומרים דוקא לענין אכילה, אבל לענין הנאה יש חילוק; תערובת לח בלח בנותן טעם, יבש ביבש – ברוב [מלבד אם הוא דבר שבמנין שאין לו ביטול ואוסר אף בהנאה] (ראב"ד ורמב"ן).

ויש אומרים שלח בלח – אסור במשהו הן באכילה הן בהנאה, יבש ביבש – מותר ברוב, הן בהנאה הן באכילה (עפ"י רא"ש כאן ובסוף ע"ז).

בשלחן ערוך (תמו, א) נקט שאיסור משהו הוא בין באכילה בין בהנאה (כהרי"ף והרא"ש), ולענין יבש ביבש הביא את שתי הדעות. וכתב המשנה-ברורה (ס"ק צה) בשם אחרונים שאנו נוקטים לחומרא [אבל בחליטת קמח, יש להקל בתערובת משהו בהנאה ובהשהייה. עפ"י משנ"ב תנר סקי"ג]. ונראה שזה דוקא לענין אכילה, אבל לענין הנאה אפשר להקל (חזון איש קיט, א-ב. והתיר למכור כולו, דלא כמו שכתב בבאור הלכה בשם הפרי-מגדים למכור חוץ מדמי חמץ).

ג. נתערב החמץ קודם זמן איסורו, בפחות מכדי נתינת טעם; נחלקו הראשונים [עפ"י מה שאנו נוקטים להלכה שמדין תורה חמץ אינו אסור במשהו אלא מדרבנן] האם כשמגיע הפסח חוזר וניעור אותו 'משהו' חמץ ואוסר, אם לאו. ולדינא הכריע הרמ"א (תמו, ד) להקל, אלא שבתערובת של דבר יבש, היות והחמץ בעין – אסור [ואף תערובת קמח נחשבת כלח בלח ומותר, ובעל נפש יחמיר. ע' משנ"ב תנג סקי"ז ובשעה"צ]. ויש אומרים שאין אסור ביבש אלא אם התערובת נתבשלה שוב בפסח שאז חוזר החמץ ומתערב עם השאר, אבל בלאו הכי מותר (עפ"י משנ"ב שם. ובחזו"א (קיט, ה) נטה להקל כדעה זו. וע"ע בשיטות הפוסקים בשו"ת שבט הלוי ח"ב מב).

ד. חמץ ביום י"ד, דינו כשאר איסורי תורה לאסור בנותן טעם (רא"ש; תוס' ע"ז סו; רבנו פרץ ומאירי ומרדכי כאן). ויש מחמירים, אם משום שהוא דבר שיש לו מתירין (עפ"י מ"מ חמץ ומצה א,ה. וער"ן

כאן; נקודות הכסף יו"ד צב. ולטעם זה יש להקל בנתערב בשאינו מינו, כדין דשיל"מ – נקה"כ שם) או משום חומר חמץ שהוא ב'תשביתו' אף בערב פסח (ע' במאירי. ולפי"ז אסור אף בשאינו מינו – עש"ך יו"ד קב סק"ג).

לאחר הפסח; נתערב מין במינו – רב אוסר במשהו, שפוסק כרבי יהודה שחמץ אסור לאחר הפסח וגם מין במינו לא בטל, אבל שלא במינו אינו אסור אלא בנותן טעם (ולא גזרו אטו מין במינו – לפי שאין חיוב כרת בחמץ לאחר הפסח). ואילו שמואל ורבי יוחנן ורבי פסקו להתיר בכל אופן – שפוסקים כרבי שמעון שלא אסור אלא משום קנס, ולא קנסו בתערובת [אף באכילה. רמב"ם] אלא בחמץ בעין.

א. כתב הר"ן; אם נתערב החמץ בפסח בענין שעוברים עליו בכל יראה [כגון כזית חמץ בכדי אכילת פרס] – אסור לאחר הפסח. אבל אם נתערב לאחר הפסח, אפשר שכל שהתיר מרובה על האיסור מותר. וכן הסכמת שאר הפוסקים (ע' שער הציון תמו, קעה).

וכן אם נתערב בתוך הפסח בשאינו מינו ונתן בו טעם, שנאסר אז מהתורה – אסור לאחר הפסח כל שהוא נותן טעם (עפ"י מג"א תמו ס"ק מה מב).

ב. יש סוברים לאסור כל תערובת חמץ לאחר הפסח בכדי נותן טעם, ובתערובת מין במינו (לה בלח) – בששים, כדין שאר איסורים. ואפילו נתערב רק לאחר הפסח שלא עבר בו על איסור תורה (עפ"י טור ושו"ע תמו, יא). ומכל מקום יש להקל בפחות משישים בהשלכת הנאת האיסור לים המלח, ואז מותר הכל באכילה (עב"י; רמ"א שם). ובתערובת יבש ביבש – מותר ברוב בלא השלכה כשאר איסורים (עפ"י ט"ז).

ואילו הרמב"ם והר"ן מתירים כל שהתיר רבה עליו, וכפרש"י. וכתב המשנה-ברורה (בס"ק קה) שיש להקל בשעת הדחק (וע' גם חו"א קיו, ב).

ג. בשם רבנו יונה מובא שאפילו אם עירב במזיד מותר לאחר הפסח. והרא"ש חלק על כך.

דף ל

נד. מה דין כלי-חמץ דלהלן בפסח? האם יש להם הכשר, וכיצד?

א. קדירות.

ב. תנור ושאר כלי אפיה.

ג. סכינים.

ד. עץ-פרור.

ה. כלי קוניא.

ו. כלים שמשתמשים בהם בצונן.

א. אמר רב: קדירות (חרס) בפסח – ישברו. שסובר רב, חמץ שעבר עליו הפסח אסור אף בתערובת. וסובר תערובת מין במינו אוסרת במשהו, וגזר אינו מינו אטו מינו – הלכך אין להם שימוש לעולם (שסובר רב נוטל"פ אסור (רש"י). ו"מ שיישברו משום האיסור שלכתחילה בנוטל"פ (ער"ן) – מפני שכל קדירה בפנ"ע אין בה הפסד מרובה. עפ"י שו"ת רעק"א מג). ושמואל אמר: לא ישברו אלא משהם לאחר הפסח ומשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו – כרבי שמעון שחמץ לאחר הפסח מותר בתערובת, וכל שכן בטעם משהו.

כאמור, הלכה כרבי שמעון, הלכך משהו אותן ומשתמש בהן בין במינו בין שלא במינו (ר"ה רי"ף וש"פ).